

Kungen under kriget

Genom att ta reda på och publicera aktstycken rörande de svensk-tyska förbindelserna under andra världskriget har Dagens Nyheters utrikesredaktör Ulf Brandell gjort den utrikespolitiska upplysningen i Sverige en stor tjänst. Det torde knappast tidigare ha förekommit att en dokument-samling av denna omfattning och betydelse för första gången presenterats av en tidning. Det verkar nära nog otroligt att den svenska regeringen efter detta skulle underlåta att framlägga en fullständig aktpublicering i ämnet för allmänheten. Att hålla på den övliga sekretessen i femtio år, då så mycket genom tidigare av regeringen och nu av Dagens Nyheter offentliggjorda dokument blivit känt, skulle vara oförsvarligt.

Till vad som i artiklarna klarlagts om svenska myndigheters, enskilda personers och tidningars relationer till tyskarna under kriget blir det skäl att återkomma. I fråga om de personliga samtal mellan svenskar och representanter för det nazistiska Tyskland villkas återgivande fyller en stor del av aktsamlingen är ett par allmänna reflexioner påkallade. På svenskt håll kände man det ofta som en plikt att i landets och fredens intresse uttrycka sig vänligare och mer undfallande än man kände — och än de styrande och folket kände —, att överbetona medgivanden och eftergifter, att genom undvikande och, från tysk synpunkt, förskönande uttalanden om press och opinion stämma tyskarna lugna och välvilliga. De risker som var förenade med denna diplomatiska taktik skall i senare sammanhang diskuteras; här vill vi blott understryka själva faktum. Vidare är det tydligt att de tyska representanterna i Stockholm hade intresse av att inför sin regering framhäva mjuka och förstående svenska resonemang; sådana resonemang var behagliga för de styrande i Tyskland och kunde också tydas som bevis för de tyska diplomaternas skicklighet och framgång. Av dessa skäl — och även med tanke på att rena missförstånd kan ha uppstått — är det inte befogat att i varje sats, varje fras i de tyska rapporternas referat se bevis för vad som verkligen förekommit, än mindre för de svenska talesmännens verkliga uppfattning. Men lika litet är det tillämpligt att vifta bort dessa referat som fantasier och frihandsteckningar. Att de i stort sett är riktiga finns ingen anledning att betvivla. Det är uppenbart att här finns anledning till kritik åt flera håll.

Bland de personer som kom i beröring med de tyska representanterna intog Gustaf V en särställning. Dels genom att han ägde, och särskilt av tyskarna ansågs äga, en betydande auktoritet, ja, rent av kunde betraktas som den svenske talesmannen framför andra. Dels därför att han vid många tillfällen utan vittnen eller kontroll samtalade med cheferna för den tyska beskickningen i Stockholm. De nu publicerade aktstyckena bevisar

vad åtskilliga förut kända handlingar och deklamationer indikerat, nämligen att kungen även i andra hänseenden intog en särställning: genom sin sympati för det nazistiska Tyskland, sin aktiva inställsamhet, sin bristande känsla för vad inte bara parlamentarisk utan också konstitutionell praxis kräver, sin allmänna omdömeslöshet.

Det är förut väl känt att kungen vid flera tillfällen under andra världskriget framträdde som monark vid sidan av regeringen och därmed överträdde gränserna för sin kompetens som statsöverhuvud i ett parlamentariskt land. Ibland uppträdde han som ett slags garant, ett slags propagandist i regeringens tjänst; så var fallet i förklaringen om Sveriges hållning till det finsk-ryska kriget i februari 1940, med all sannolikhet också då han ett par månader senare i ett handbrev till Hitler gav en försäkran om Sveriges neutrala politik. I andra situationer synes kungen ha handlat på egen hand, såsom då han hotade att abdikera om inte en tysk division transiterades genom Sverige efter Tysklands anfall på Ryssland vid midsommaren 1941.

En rad nya exempel på sådana kungliga aktioner finns i det av Dagens Nyheter publicerade materialet. Stundom talade kungen utan tvivel som regeringens språkrör och antagligen på dess uppdrag; så då han betonade att Sverige skulle försvara sig mot anfall från varje håll och då han i ett samtal med tyske ministern Thomsen om situationen i Norge den 2 december 1943 enligt denne rapportör "tycktes följa något slags direktiv". I vissa fall är det osäkert om kungen talade eller skrev på regeringens väg-

nar eller på egen hand; den märkvärdiga lyckönskan till Hitler i oktober 1941 — ett skede då defaitismen i Sverige var ovanligt stark — kan möjligen ha varit i princip godtagen av regeringen, men ordalagen måste vara utformade utan direktiv eller kontroll från regeringens sida. Utan varje kontakt med regeringen har kungen uppenbarligen vid åtskilliga tillfällen uttalat sig. I ett samtal med prinsen av Wied i juli 1936 angrep han de svenska partiledarna; man erinras om att kungen 25 år tidigare i flera samtal förtalade den svenske statsministern inför Wieds företrädare som tysk minister i Stockholm. Han sköt i oktober 1941 ännu en gång över att han hade förtjänsten av den tyska divisionens transitering i juni. I sin nyss nämnda lyckönskan till Hitler ställde han i utsikt ett förbud mot kommunismen i Sverige. I flera skrivelser och uttalanden framhöll han sin solidaritet med de nazistiska och fascistiska regimerna på ett sätt som var falskt och farligt med hänsyn till den svenska regeringens och det svenska folkets inställning.

Här föreligger ett systematiskt och grovt missbruk av den kungliga positionen, lika förvånande och lika fördömligt i en konstitutionell som i en parlamentarisk monarki. Kungen framträdde gång på gång som en självständig maktfaktor, inte blott vid sidan av regeringen utan i motsättning till denna. Till det grövsta hör de kungliga utfallen mot den svenska pressen, som påstods ge en falsk bild av opinionen; försöken att genom personliga hänvändelser till svenska publicister påverka deras hållning samt löften till Tyskland om aktioner mot pressen; kritiken av Norges motståndskamp och lovpri-sandet av den danska underkastelsen i samtal med den tyske ministern.

Varför handlade kungen på detta sätt, vilken betydelse hade hans uppträdande? Till den frågan skall vi återkomma.